

№3

середа, 27 березня 2002 року

ВСЕУКРАЇНСЬКИЙ ДВОТИЖНЕВИК РОМАНИ ЯГ

РОМСЬКІ НАРОДНІ ВІСТІ
МАНУШАНО РОМАНО НЕВИПЕ

... Збудував я, люди, Храм оцей високий.
В ньому Бог єдиний — то Циганське Слово...

Лекса Мануш

ГАЗЕТА ВИХОДИТЬ ЗА СПРИЯННЯ МІЖНАРОДНОГО ФОНДУ "ВІДРОДЖЕННЯ"

ВИБОРИ — ВИБІР МАЙБУТНЬОГО КІДИПЕ — КІДИПО ПРО АНГЛАЛ

ТЕМА НОМЕРА

ПОСАДИЛИ ПАНА ВІКТОРА В ГОРОДЦІ...

Варто було редакційній автомашині проминути понурі корчми "Деца у потаря", яку останнім часом облюбували окремі столичні лідери партій, партійок і навіть блоків, аби після праведних і не зовсім агіттрудіє зняти стрес, як очам відкрилося справжнє диво. У городцях перед хатами у Барвінкоші (Барвінку) та й не лише замітили свіжоосажені "екзоти" - на палицях різних форм милували зір портрети п. Ющенка. Наші водій, з властивою ромам хитринкою, зітхав мовляв: "Завтра в Ужгород приїде лідер блоку "Наша Україна"... А зійдуть сі "косці" не раніше як після 31 березня 2002 року..."

Наша дорога пролягла в один із ромських таборів Мукачівщини: отримали завдання розказати читачам про настрої, який панує тут напередодні виборів. Кого висувують у депутати рад різних рівнів або ж підтримують?

Отже, Говорічка. Жодного разу крайова ромська газета не писала про цей табір, не згадується він і в енциклопедичній книзі "Історія міст і сіл Закарпатська область", хоч над статтями про Мукачівський район трудилися закарпатські місцеві науковці М.Троян, З. Пашкуйт, В. Задорожний, І. Попович, В. Хайнас.

А все ж - табір жив і живе! Сподівання на те, що Віктор Ющенко прибуде сюди - адже його блок мусить знати про най-най-найнезахищеніше населення Закарпаття - ромське - жили в таборі, коли ми розмовляли з його мешканцями. То було 15 березня.

Що сказати кількома словами про цей табір? Старожилка й найпочесніша ромка Розалія Лакатош, який давно перейшло за шістьдесят, привідрила завісу над життям, яке панує тут.

Чимало наших людей трудилися в колгоспі імені Чапаєва. Він був колись міцним, але розпався. Ті, котрі працювали на фермі чи інших нелегких роботах, мали б отримати землі хоча б гектар... Лише кілька сімей можуть похвалитися десятками сотинами. Я віддала теж немало своїх сил колгоспній праці. Та нині маю 30 гривень пенсії...

Умови для життя ромів табору - важкі. Однак місцева влада на це не зважає. Одночас на всіх електростовпах милували зір портрети ще одного Віктора - голови Мукачівської райдержадміністрації, кандидата у народні депутати України Віктора Дядченка.

Чому вашого кандидата повісили так високо?
- Знаєте, є у таборі й такі жителі, котрі можуть зірвати! Незадоволені - сказав один із поважних ромів.

А того понеділка записувалися в конференц-зал Мукачівського педучилища, де проходило зібрання представників блоку "За єдину Україну", хоч мали намір написати про учасників Всеукраїнської благодійної містещької акції. Адже в місто над Латорицею з'їхався бомонд

для участі в концерті, (акцію намічено провести в п'ять турів). Вдалося протиснутися в переповнений актовий зал, коли ведучий концерту - актор столичного театру пан І. Гнатюк - оголошував виступ чергової зірки - заслуженої артистки України Оксани Пекун. Оплесками втала зала багаторазового лауреата.

А Петя Чорний (інтерв'ю з цим талановитим ромським співаком подано в попередньому номері "Романі Яг") в емоційному запалі зійшов навіть у зал, аби потанцювати з гарною мукачівкою... Одне було жаль: організатори акції забули "органзувати", коли не концерт, то бодай зустріч сотень ромів мукачівського табору з популярною ромською "зіркою". Адже молодь табору - теж електорат.

Завершуючи скажемо: бачили, як директор педучилища Василь Росул (ще недавно начальник управління освіти облдержадміністрації) зустрічав організаторів акції й думали: чи зуміє пан Росул уже в іпостасі директора педучилища вирішити проблему: набрати групу зі здібних ромок і ромів, які б по закінченні навчання змогли працювати в ромських навчальних закладах Закарпаття чи інших областей?

Отже, через кілька днів вибори. На людних місцях бачили портрети ще одного Віктора - Медведчука. Він бילוубо посьміхається до цікавих перехожих (з парканів), зокрема й у районах та селлах, де міцні позиції соціал-демократів(о). Правда, на парканах, щитах чийсь руки "зривали" посмішку й сам портрет народного депутата України по виборчому округу №71, голови СДПУ(о).

А "городці", "електростовпи" і таке інше - то наша з вами, дорогі читачі, культура. Загальна. До політичної - це ой як далеко. Та напередодні виборів не дайте себе обманути: вибирайте тих кандидатів, за якими реальні справи, а не пустопорожні обіцянки!

Юліана Камська.

ВСЕСВІТНІЙ ДЕНЬ РОМІВ

8 квітня

"ЄКГ ПАЛА САВОРЕНДЕ, СА ПАЛА ЄКГ"

Найбільші річки всього світу понесуть на своїх течіях тисячі квітів і палаючих свічок: Ганг в Індії, Дунай в Югославії і Румунії, Сена у Франції, Йордан у Ізраїлі, Срібна Річка в Аргентині, Волга в Росії, Темза у Англії...

Ті, хто відповідальні за таку поетичну подію під назвою "Річкова церемонія" - це роми всіх країн, які саме так хотіли б відсвяткувати тисячолітній вихід з області Пенджаб в Індії і подальший масовий від'їзд у світ.

Ромська історія і її прогресивне населення у різних країнах світу йшло шляхом, який невсіяний трояндами. Роми повинні боротися проти несправедливості, упередженості, расизму, ксенофобії, які й у XXI столітті проявляються у багатьох країнах. Як приклад - Косовська війна. Роми "заважали" двом ворогуючим сторонам лише тому, що були ромами.

Вшанування тих, хто пережив ці війни і етнічно-дискримінаційну ситуацію, відіграватиме основну роль протягом цієї пам'ятної події.

Днем, обраним для "Річкової церемонії", є 8 квітня, яке вважається Всесвітнім днем ромів. Цього дня у 1971 році у Лондоні був проведений Перший ромський з'їзд, який започаткував відродження Міжнародного ромського руху.

ROM-ПРЕС

Закарпаття стало своєрідною Меккою: услід за Президентом у край зачастили лідери різних блоків, котрі обіцяють жителям, у тому числі ромам, золоті гори й молочні ріки, якщо вони віддадуть за них свої голоси. За паном Семиноженком поспішив пан Ющенко ("Наша Україна"), інші Волею випадку (кандидат у Верховну Раду) відвідав свій електорат (ришавцину) й пан генерал Дурдинець, якого роми знають як міністра з ліквідації паводкових катастроф. Побував тут і лідер блоку "За ЄДУ" Володимир Литвин.

Половина партій і блоків України бідна, як церковні миші. Про це поширив інформацію наш земляк із Міжгірщини, голова ЦВК Михайло Рябець. Отож не дуже вірте, коли вам обіцяють нові робочі місця, безоплатні медичні послуги, підвищені зарплати та пенсії. Брехати - не колом махати (українська народна мудрість).

Кандидати у депутати різних рівнів від ромів Закарпаття шукають свої шляхи до сердець виборців. Деякі обіцяють звести багатопверхівку замість майже зруйнованого барачу по вул. Пирогова, інші - вірять, що, нарешті, всі комунальні вигоди, в кліп ока, з'являться на вул. Тельмана в Ужгороді. Чергову лошину на вука розвішують і деякі ромські обранці. Вони не дуже оригінальні - у Запоріжжі кандидат у нардепи 28-річна домогосподарка Олена Солод спершу хотіла ім'я змінити на Усама Бен Ладен. А згодом з'явилася перед очі "телеглядачів" - у костюмі, який мала пошити собі наша прапрапрапрадідька Єва.

Ужгород отримав ще одного церковного служителя. Днями рукоположено на пасторське служіння Вадима Хльобаса, який нещодавно опкувався Церквою Живого Бога у смт Великий Березний Вітемо!

Центр економічних і політичних досліджень ім. Олександра Разумкова обнародував українську інформацію: серед представників 18 професій громадян України довіряють в т.ч. мільонерам - (9,7%), банкірам - 4,8%, повіям - 3,2%. Найменше громадян України довіряють політикам - 1,8%. Робить висновки.

Не вірте, що члена обкому СДПУ(о) (який не обнародував свого виходу з цієї партії) з "обіймами" рекомендували в мери за номером першим від блоку "Наша Україна". Схоже, пан Степан погодився зіграти останню роль під музику відомого ужгородця керівника "Телюса" Федора Вовканича, голови міського штабу "НУ". До слова, п.Сембер уже був і "рухивцем", і...

Аргентина - країна, на території якої проживає велика кількість національних меншин, яка була завойована і населена нащадками європейців. Араби, євреї, вірмени, італійці, роми та інші, не говорячи про такі національні меншини, як нащадки місцевих землетрів країни.

Представників ромської меншини в Аргентині налічується близько 300 000. Це - грецькі, молдавські й російські калдерари, кілька лаварських сімей і кілька ксеракспанських ромів (всі групи говорять ромською). Остання група, на відміну від європейських, не є мусульманською, вона християнська. Аргентинські та іспанські кале (обидві групи прийшли з Іспанії в різний час і говорять тільки іспанською) і боїни, які прийшли з Сербії і Румунії, спілкуються між собою румунською.

Поняття "школа" майже відсутнє в розумінні ромів. Винятком є роми, які спілкуються іспанською.

Що очікують роми від освіти? Перш за все, яка з цього буде користь?

Тому більшість батьків ромів посилають дітей у школу, аби здобути початкову освіту. Опислі, хлопчики починають займатися сімейним бізнесом, а дівчата продовжують доли своїх матерів: займаються продажем, вояржінням, веденням господарства і т.д., залежить до якої групи вони належать. Водночас ромські батьки починають розуміти, що майбутнє їхніх дітей не може базуватися тільки на сімейному бізнесі, оскільки школа все більше сприймається, як реальна гарантія їхнього майбутнього.

Головною причиною, яка, так би мовити, проковує відмову від

ВИБОРИ

Україна ніколи не встане з колін, поки вона не стане на коліна перед Господом! Блок Юлії Тимошенко

Зв'язок елементів ринку з олігархічним диктатом, жорстока експлуатація, брехня, подвійні стандарти, корупція стали нормою економічних, політичних і духовних відносин в державі.

З волі теперішніх правителів народ уже десять років блукає у безпросвітному мороці злиднів, животіння і безправ'я.

Доволі! Узгий брехні є межа. Настав час перервати цей згубний шлях. Народ має право на добре життя, на впевненість у завтрашньому дні, на віру і любов, на свободу.

ПРОГРАМА

кандидата

у депутати обласної ради
по багатомандатному
виборчому округу №1

ТИРПАКА

Івана

Густавовича

Пріоритетні тези моєї програми:

- відстоювання й захист інтересів краю та його мешканців;

- жодне звернення моїх виборців не залишиться без уваги;

- рівний доступ до системи освіти та охорони здоров'я, підвищення їх ефективності, виключення проявів хабарництва та корупції.

Можна або підтримувати несправедливість, або боротися з нею.

Наш основний закон - Воля до справедливості!

школу поліпшують свої знання ромської мови та ромських традицій.

Останнім часом ромські пастори і лідери наголошують у потребі, аби були створені недільні ромські школи поряд з офіційними школами, які відвідують хлопчики і дівчата протягом тижня. Саме ці школи сприяли б у збе-

Забезпечення житлом і економіка

Від часу перебування в Аргентині роми розвинули незалежну економіку і деякі професії, такі як: ремонт гідравлічних механізмів, робота по металу, продаж і придбання старих і нових машин, сільськогосподарських механізмів, роздрібна торгівля,

Політична ситуація сьогодення у країні

У 60-х роках Аргентина вважалася країною середнього класу з сприятливим майбутнім, але політична ситуація, яка впроваджувалась протягом останніх років, спричинила погіршення життя в країні, що призвело до збіднення, ненадійності, зростання злочинності і дискримінації щодо бідних людей, а це призвело до кризи, у якій знаходяться сьогоденні аргентинці. Роми ніколи не брали участі у політичних справах країни, винятком є окремі випадки, що сприймається, як щось дійсно дивне у ромів і відкидається більшістю старожилів поселень, як незвичинне. Крім того, за останні 4 роки криза вплинула на життя більшості населення країни, багато нащадків євреїв, арабів, італійців, іспанців та ромів залишили країну у пошуках кращих можливостей. Роми подалися до США, Іспанії Франції, де багато з них мають родичів. Незважаючи на кризу досі функціонує ромська організація "Справжні роми", яка була заснована у вересні 2000 року, а на початку 2002 року розпочало роботу двомовне ромське радіо.

Джордж Ф.Берна,
ром-келдерар з Аргентини,
предидент культурної
ромської асоціації
"Справжні роми",
м. Буенос Айрес

Роми Аргентини

школи, є страх втрати традицій і мови. Але більшість батьків сприймають це, як нове віяння, незважаючи на той факт, що вони все-таки забирають своїх дітей зі шкіл. Та збереження мови є метою багатьох шкіл. Багато батьків бачать, що діти, які відвідують

реженні мови, традицій і розвитку потрібних навичок (наприклад, оволодіти комп'ютером). Ці школи могли б у своїй роботі використовувати ромську літературу, євангелістські тексти, касети, які створюються ромами всього світу.

що по праву називаються ромськими. Сприятливі економічні можливості роблять кращим і життя ромського населення, яке прийшло з Європи понад 100 років тому.

Більшість ромів практикують євангелістську віру.

У районах, де проживає середній клас, можна зустріти ромські будинки, які часто більші за розмірами аргентинських стандартів, дво-триповерхові будівлі з ганком, гаражем і великим садом. Стосунки з сусідами є нормальними, але інколи існує прихована дискримінація щодо ромів, євреїв та арабів, яку можна зустріти, наприклад, у економічних відносинах, у деяких громадських місцях, незважаючи на антидискримінаційні закони. Правда, така дискримінація є завжди прихованою, наприклад, немає місць в ресторани.

ВИБОРИ

Кандидат на посаду голови м. Ужгорода

РАТУШНЯК

Сергій Миколайович

Автобіографія

Ратушняк Сергій Миколайович народився 17 лютого 1961 року в м. Ужгород Закарпатської області.

Громадянин України
З 1968 по 1978 роки здобував середню освіту в школах м. Ужгорода.

В 1986 році закінчив Київський політехнічний інститут.

1986-1987 рр. - інженер заводу "Ужгородп-рилад".

1987-1988 рр. - інженер УЖДУ.

1988-1989 рр. - директор СП "Ріо".

1989-1991 рр. - директор СП "Спойлер".

1991-1994 рр. - директор СП "Ріо Лтд".

1994-1998 рр. - голова міста Ужгород

1998 - по сьогодні - голова обласного громадського об'єднання "Нове Закарпаття". Одружений. Разом з дружиною Мариною виховує двох дітей: сина і дочку.

ПЕРЕДВИБОРНА ПРОГРАМА

Спрямувати всі зусилля законодавчого (міської ради) і виконавчого органів місцевого самоврядування у таких напрямках:

- насамперед - це збільшення надходжень до міського бюджету;
- податки повинні платити всі, хто працює на території міста;
- інтегрувати виробничі потужності міста до потужних і рентабельних виробництв міст Кєва, Донецька тощо. Не виключається інтеграція і кооперація із закордонними виробниками;
- повернути місту статус торговельного і обслуговуючого центру краю;
- залучення нових виробничих інвесторів винятково з нешкідливим для здоров'я людей виробництвом;
- сприяння в розвитку міста як студентської "мекки";

- повернути місту статус потужного переробника вантажів на стику транзиту "Схід-Захід";
- впровадження програмного контролю за розподілом коштів і витрат в комунальній, пенсійній та інших сферах.

Комунальна сфера:

- перехід на котельні з ККД понад 92 %, замість нині існуючих з ККД 30-40 %, для повного і стабільного теплозабезпечення;
- перехід на мережу автономних артезіанських свердловин по всій території міста для повного забезпечення водою;
- у ремонт і будівництво шляхів - перехід до залізобетонної основи;
- розпочати будівництво житла у довгостроковий кредит;
- кожному двору - зелені насадження і споруди для відпочинку і розваг.

Освіта і охорона здоров'я:

- скерувати перерозподіл видатків міського бюджету в напрямі досягнення 12 % консолідованого бюджету на поточні витрати у цих сферах;
- сприяти розвитку платних послуг у сфері охорони здоров'я і освіти, кошти від яких спрямувати на задоволення потреб у цих сферах малозабезпеченим верствам населення;
- посилити технічне і діагностичне забезпечення лікувальних закладів.

Культура:

- повага до традицій та звичаїв всіх національностей та народностей нашого міста і краю, сприяння розвитку культури.

Я був і залишаюсь із закарпатцями. Робочі місця, мільйони сплачених податків - це моя діяльність вчора і основний дивід на майбутнє.

З Вами і задля Вас! Ваш Сергій Ратушняк

ГІСТЬ РЕДАКЦІЇ - СЕРГІЙ РАТУШНЯК

НАНОВО "ВІДРОДИТИ" МІСТО ВАЖКО, АЛЕ ВРЯТУВАТИ ЙОГО МИ ЗОБОВ'ЯЗАНІ...

Пропонуємо узяти читачів відповіді на ряд запитань. Їх узяли з листів. Чимало ромів бажали б бачити Сергія Миколайовича знову на посаді мера міста.

- Сергію Миколайовичу, наші читачі з цікавістю прочитали про Ваші плани щодо поліпшення незavidних умов життя ужгородських ромів. Хотілось би ширше поговорити на цю та інші теми.

- Отже, роми. Найнезахищенша категорія населення у 98 тарах області - майже всюди, сотні родин із дітьми на межі виживання. Досі влада наче б нічого не помічає. Чому?

Історично так складалося, що роми найменш освічені прошарок населення і, по-друге, - століттями вчилися виживати за будь-яких обставин. Ось звідки беруться смиренність і ненав'язливість ромів до влади.

- Наші читачі відзначають Вашу людські якості, коли йдете про ромів...

- Так, я великодушний і щирий. Це моя доля і мій хрест, оскільки я - Водолій. І потім, допомагати людям - це одна з вищих форм отримання задоволення.

- Життя незаслужено було Вас. Можливо, тому стали

більше поважати тих, кого теж незаслужено принижують.

- Приниженням займаються слабкі й деградовані люди, сильна від природи людина добра.

- Якщо Ви прийдете до влади, з чого почнете?

- З жорсткого контролю і економії у витраті бюджетних коштів, з прибирання міста, з необгрунтованих пільг, з поліпшення умов для малого та середнього бізнесу, з розробки нових архітектурних рішень вулиць, парків, скульптур, ліхтарів, квітників, малих архітектурних форм тощо.

- Ви лідер із дитинства?

- Лідерами народжуються або ж ні. Цьому навчитися неможливо.

- Які риси найбільше цінуєте у лідерів?

- Смиливість у прийнятті рішень і готовність за них відповідати. А ще - справедливість.

- Очевидно, батьки заклали у Вас такі важливі риси, як твердість характеру, неупступливість?

- Так, це від батьків і діда, а це

я сам виховував себе таким. За що брався - доводив до кінця.

- Чи часто Вас зраджували друзі?

- Друзі не зраджують. Зраджують нікчемі які, задля своїх матеріальних інтересів, роками поважають на колінах, а розжирівши починають вичікувати можливість вчепитися зубами в горло годувальнику...

- З ким волісте йти в команді - професіоналами чи "відданими людьми"?

- З порядними.

- Вам часто дорікають, що невибагливі у виборі методів, якими йдете до влади?

- Ви подивіться на методи моїх жалюгідних опонентів. На їхньому фоні - я архангел. А до влади йду, щоб сьогоднішня бездар не вважала себе лідерами нормальних людей. Буду сприяти зросту молодих, обдарованих людей.

- Чи стала Вам опорою в важкі хвилини родина?

- Я такої любові й відданості навіть не очікував.

- Ми знаємо, що Ваша мати боролася за Вас, вселяла віру. Які риси цінуєте загалом у жінці?

- Вірність, надійність і ніжність.

- Ви вже були ужгородським мером. Чи не здається Вам, що наново "відродити" місто буде важко...

- Так, буде важко, але врятувати місто ми зобов'язані.

- Про Вас багато брудного писали колеги-журналісти. Ви не мстивий?

- Це істерія слабкості. Ці "писачки" будуть оцінені самими виборцями.

- Не збираєтеся писати книгу про себе? Міг би вийти бестселер.

- Це вже роблять інші. Хоча, мені здається, що я написав би краще.

- "Романі Яг" - газета з всеукраїнським статусом. Що побажаєте її колективу, читачам і тим, хто керує пресою?

- Успіху в боротьбі за освіченість зроєї народності. Адже єдиний шлях до добробуту - це знання і совість. Іншого не існує. Читачам - задоволення від кожної зустрічі з черговим номером і активності у написанні цікавих матеріалів. Диалог - обов'язковий. Тим, хто керує пресою - не втрачати совість і сміливість.

РОМ-ПРЕС

Москва

12 березня на московських станціях Київська-Товарна та Павелецька-Товарна сталася пожежа у двох вагонах, які стояли на запасних коліях.

Площа пожежі на станції Москва-Товарна-Київська становила 120 кв.м.

Гасінням вогню займався спеціальний поїзд. За даними у вагонах, що тривалий час стояли на запасних коліях, проживали роми. Причини пожежі встановлюються, жертв нема.

Вігень

З ініціативи Romano Centro (Відень) та Міністерства культури Австрії відбудеться фестиваль ромської культури. Мер відня Dr. Michael Haurpl вітає усіх з міжнародним ромським днем й закликає ромів та їхніх друзів відвідати концерт у "Wiener Rathaus", що відбудеться за участі відомих ромських музикантів.

Македонія

У зв'язку з напруженою політичною ситуацією в Македонії річний звіт від "Gypsy Lore Society" передбачається провести 6 липня 2002 року в Будапешті.

Вігень

15.03.2002 в Romano Centro (Відень) приїхала ромська делегація із Швейцарії для обміну досвідом.

Прага

23 - 24 травня цього року у Празі відбудеться Міжнародний циганський фестиваль "Khamoro".

ВИБОРИ

Передвиборна програма кандидата в депутати Ізмаїльської міської ради по 49 виборчому округу

КОНДУРА Анатолія Федоровича

Автобіографія

Я, Кондур Анатолій Федорович, народився 18 вересня 1951р. в багатодітній ромській сім'ї.

1967-1970рр. - вчився в Одеському культурно-просвітньому училищі.

1972-1974рр. - служба в РА.

1974р. - художній керівник районного БК м.Кілії.

1977-1982рр. - Київський інститут культури ім. О.Корнійчука.

1987-1993рр. - художній керівник районного БК м.Ізмаїла.

1993р. - голова Асоціації ромів м.Ізмаїла і району

1999-2000рр. - директор БК ім. Т.Г.Шевченка м.Ізмаїла

На сьогодні є директором ромського центру "Соціальної адаптації і реабілітації".

Одружений, батько 6-х дітей. Проживаю в м. Ізмаїлі, вул. Тучкова, 8.

Оскільки я висуваюся (самовисування) кандидатом у депутати міської ради, то усвідомлюю відповідальність за рішення взятих на себе зобов'язань, існуючих проблем нашого округу і міста. Моя професія - працівник культури. Гадаю й впевнений, що треба говорити сьогодні про духовність людей, моральність. Вирішення цієї складної і необхідної проблеми (на жаль, в основному призабутої) дасть можливість для нормальної життєдіяльності лю-

дини. Підвищення рівня життя малозабезпечених верств населення не може вирішуватися одним депутатом, це мета й завдання кожного депутата. Як батько 6-х дітей, стверджую, що основне виховання дітям можуть дати тільки батьки, міцна сім'я. Прагнутому домагатися взаєморозуміння між батьками й дітьми, особливо в неблагополучних сім'ях.

Безпритульних дітей все більше на вулицях міста, а це хвороба й злочинність. Нам потрібні здорові й розумні люди, бо це майбутнє нашого міста й держави. Молодим людям необхідно прищеплю-

вати позитивні людські якості, що сьогодні так необхідні. Не допускати негативних явищ серед підростаючого покоління, необхідно сприяти працевлаштуванню молоді. В окрузі багато пенсіонерів та інвалідів, цим людям необхідна увага, багато хто відірваний від суспільства, просто забутий.

Наше місто багатонаціональне, за національністю я ром (циган) і пишаюся цим. Я вношу свій внесок у співдружність наших націй і буду продовжувати зміцнювати дружбу й рівноправність усіх народів. Необхідно активувати роботу з надання й створення робочих місць. Люди повинні бути впевнені в завтрашньому дні, мати роботу й отримувати заробітну платню. Проблем і завдань багато - ми всі їх добре знаємо й відчуваємо на собі щодня.

Весь мій досвід роботи, організаційний, творчий, а останнім часом і господарсько-адміністративний багато навчив і переконав мене у тому, що нема окремих проблем, нема окремих народів, а є загальні проблеми усіх людей і громадян.

Я БУДУ НАМАГАТИСЯ ВИРІШУВАТИ ІХ, І НЕХАЙ ДОПОМОЖУТ МЕНІ БОГ І ЛЮДИ!

Анкета «Романі Я»

Про що думаємо напередодні виборів?

Марія Коврі, 35 років, с.Арданово, Іршавський район

Не знаю, що і думати. Усі по телевізору один на одного наговорюють. Мені все одно, хто прийде до влади, аби людям краще стало жити. У мене вже коліна болять стояти у Іршаві і просити милостиню. Щоб приїхати в Ужгород, я взула черевики, що носить мій чоловік, я, син - одні на всіх. Хочеться, щоб до влади прийшли достойні люди.

Йосип Вароді, 47 років, безробітний, м.Ужгород

У багатьох із нас втрачена надія. Комуністи хоч гарантували право на життя, роботу, навчання. Наші діти мали щось їсти. А зараз їмо один раз на день, і то, коли що. Ми хочемо жити, але влада нам не дає. Падаємо, як мухи. Тому буду голосувати за комуністів

Ірина Горват, 35 років, с.Руські Комарівці.

Усі наші сподівання від попередніх виборів не виправдалися. Своїми очима журналісти «Романі Я» бачили наше злиденне життя. У таборі майже почався голод. Депутатським обіцянкам не віримо.

Міжнародний рух Рома

Досвід Всесвітньої конференції проти расизму

У вересні 2001р. у Дурбані (ПАР) відбулася Всесвітня конференція проти расизму і дискримінації (World Conference Against Racism (WCAR)), на якій від багатьох країн світу була представлена і делегація Рома.

WCAR стала знаменною подією в розвитку світового руху Рома. Напевно, це були одні з найбільш представницьких зборів у всій світовій історії, в яких брали участь і виступали Рома, як єдиний цілісний рух. Кілька десятків делегатів Рома з різних країн світу приїхали в Дурбан. Головні питання, які були розглянуті на обговоренні ромської делегацією, торкалися, в основному, проблеми дотримання прав Рома, як етнічної меншини. Порушення прав Рома, як засвідчила WCAR, у різних регіонах світу має різноманітний характер. І в кожному конкретному випадку необхідний особливий підхід. Основна маса делегатів продемонструвала значний досвід роботи в цій області. Організації Рома в Європі створені понад тридцять років тому, і за цей час їм вдалося досягнути значних ре-

зультатів. Одним з цих результатів є прорубання інтересу міжнародної спільноти до проблем Рома. Можливо, проблеми Рома не були одними з найгостріших проблем на конференції, особливо на фоні палестинсько-ізраїльських баталій. Але способи лобювання і загальний настрій ромської делегації показав, що ромський рух починає завойовувати визнання, як реальна громадська сила. Практика проведення форумів, в якій брали участь представники Рома, приносить свої плоди. Багато великих міжнародних організацій проявляють активний інтерес до проблем Рома в Європі та у всьому світі. Ось вже десять років існує Європейський Центр Прав Рома (ERRC), який займається правами Рома у всьому світі, допомагає студентам Рома - майбутнім юристам, проводити

міжнародний моніторинг з ситуації по правах Рома у всіх регіонах. Спеціалісти з ERRC підготували широку програму з ознайомлення інтересів Рома на всесвітній конференції.

Рада Європи так само уважно слідкує за ситуацією додержання прав Рома у всьому світі. На основі досліджень спеціалістів Ради Європи в області прав людини, Рома, як позатериторіальна нація, визнані одним з найдискримінованих народів. Офіційно про це було заявлено в доповіді Верховного комісара ООН по правах людини на засіданні комісії ООН. На основі висновків, зроблених комісією ООН по правах людини, Рада Європи підготувала багаторівневу програму досліджень з ситуації з Рома у всьому світі, особливо в Східній Європі та Росії.

У жовтні 2000 року в Москві відбувся перший круглий стіл під егідою Ради Європи, в якому брали участь регіональні ромські організації, а також представни-

ки уряду РФ, Міністерства національностей, уряду Москви та інших відомств. Головна тема дискусії - проблема порушень прав Рома на території Росії.

Було виявлено значну кількість порушень, як з боку державних структур і правоохоронних органів, так і з боку засобів масової інформації, які деякою мірою сприяли формуванню негативних стереотипів про Рома в громадській свідомості. Учасники круглого столу дійшли єдиного висновку про необхідність продовжити практику подібних зустрічей в інших регіонах, для того, щоб прослідкувати динаміку розвитку ситуації з Рома в Росії і виявити головні тенденції. У липні 2001 року в Санкт-Петербурзі відбувся другий круглий стіл під егідою Ради Європи з проблем Рома в Росії, на якому були присутні представники федеральних міністерств, а також представники адміністрацій декількох областей та регіонів. В результаті цих зустрічей, спеціалісти Ради Євро-

пи підготували проект документа, який складається з рекомендацій і конкретних пропозицій по рішенню багатогаспектних проблем Рома в Росії.

Така цікавість Міжнародної спільноти до проблем Рома в Росії, не є випадковою. Росія тривалий час була в ізоляції, і тепер багато стереотипів про російську дійсність були переборені, тим не менше проблема Рома в Росії є не дослідженою. Але, на відміну від Європи, в Росії ставлення до Рома вигідно відрізнялося. В Росії не приймалися «драконівські» закони проти Рома, як в Європі, де гоніння і репресії проти Рома були узаконені державою.

Для лідерів ромського руху проведення WCAR було логічним розвитком процесів міжнародного руху Рома, а також одним із найважливіших етапів інтеграції. Багато Рома поклали великі надії на рішення цілої низки питань в області освіти, соціально-економічного і політичного розвитку Рома. На жаль, цілі, які ставили організатори конференції, не були досягнуті, і багато проблемних питань, які були порушені на конференції, так і не отримали відповідей.

ВИБОРИ

Програма кандидата

в депутати Чопської міської ради по виборчому округу №2

САЛКО Рудольфа Калмановича

Автобіографія

Домогтися поліпшення водопостачання будинку по вул. Петєфі, Пушкіна.

Домогтися візречевого санітарного стану виборчого округу. Вимагатиму від керівництва Ужгородської дистанції цивільних споруд обладнати дитячу площадку поблизу гуртожитку по вул. Пушкіна, 5.

Народився 6 січня 1928 року в м.Чоп в родині робітників Закінчив восьмирічну вечірню школу в м.Чоп. Працював різноманітним на підприємствах міста.

Три рази обирався депутатом міської ради. Виконував на добровільних засадах різні доручення міськради, тривалий час керував дитячим ансамблем "Румелай".

З 1995 року і по сьогодні є головою ромського товариства "Романі Яг" Ужгородського району. Брав участь в міжнародних фестивалях ромської творчості в Угорщині, Словаччині та країнах колишнього Союзу.

Організація допомоги одиноким та престарілим громадянам.

Домогатися укріплення дамби в районі міста Чоп.

Як голова районного ромського товариства "Романі Яг", буду їй надади сприяти розвитку ромської культури і залучати ромське населення міста до культури та спорту.

РОМ-ПРЕС

Єпископ Сергій Балюк запрошує всіх ромів (у тому числі й бажаних гадже) на святкову конференцію з нагоди 10-ї річниці Християнської Євангельської Церкви Живого Бога, яка відбудеться з 5 по 7 квітня 2002 року у Мухачеві в приміщенні кінотеатру "Перемога". Окрім ділових виступів, відбудеться концерт гуртів "SOS if G" та "Амаро Дел".

Дев'ять кандидатів претендують на посаду мера м. Ужгорода. З-поміж них найбільше вималюються четверо - Сергій Ратушняк, Іван Яворський, Віктор Погорелов, Степан Сембер. Не помилюсь у виборі міського голови!

Указом Президента України від 15 березня ц.р. присвоєно звання "Героя України" з удостоєнням ордена Держави Августину Волощину - Президентові Карпатської України з 1939 році.

Клопотання про це відзначення неодноразово порушував губернатор області Геннадій Москаль.

Лихий полпугав полковника, який служив в управлінні штабу Закарпатського військового округу. Він передавав цінні відомості іноземній розвідці за що отримував відплату винагороду. Нещодавно, за повідомленням газети "Труд" в Україні, шпигун - полковник у відставці Тарас Бублик "дістав" заслужені 7 років. Тюрми!

Останніми днями виборчі перегони на Берегівщині, де проживає значне число й ромського населення, рясні на чорний п'яр. Спочатку було обліто різними фарбами будинок кандидата в обласну раду журналіста Михайла Папіша, згодом анонім повідомив міліцію про те, що в будинку райдержадміністрації, де, крім різних державних служб, розміщена і окружна виборча комісія по Берегівському виборчому округу №72, закладена вибухівка. Далі - з'явився "терорист", який захотів погратися у "бен Ладена"... Наразі, що буде 31 березня на Берегівщині, невдомо. Чорний п'яр там деккими силами використовується з однією метою - просунути своїх кандидатів...

Перші контакти

Вперше представник цієї групи: я побачив, коли проходив строкову військову службу в м. Термез. Хоча й одягаються вони у національний одяг жителів Середньої Азії, проте сплутати їх ні з ким не можна. Якщо узбецькі або таджицькі жінки з'являються у людних місцях або на базарі, то вони ведуть себе дуже скромно. Цього не можна сказати про ромок-джугі. Вони зуляняють людей, просять у них милостину, навіть ворожать (в Україні я цього не спостерігав).

У Радянські часи джугі кочували в основному по Середній Азії, але з розвалом СРСР і громадянської війни у Таджикистані вони, у пошуках хліба насущного, масово емігрували на територію Росії та України. У1992 році, перебуваючи у в'язні в м. Астрахань, я бачив великий їхній табір, пізніше аналогічний табір зустрів під містом Волгоградом. На мої питання: "Як ви тут опинилися?" Відповів була одна: "Вина у Таджикистані".

І ось наприкінці 90-х років представник цієї групи я побачив уже і в Україні. Спочатку в Дніпропетровську, а потім і у м. Миколаїв. Живуть вони у палатках (шатрах), проте взимку можна зустріти їх у залах очікування залізничного вокзалу в м.Дніпропетровську, де вони ночують.

Мова

Роми - джугі знають кілька мов - узбецьку (тюркська група), таджицьку (іранська група) і російську. Між собою розмовляють на діалекті таджицької мови. Однак, як мене казали знайомі таджиків, якщо джугі розмовляють на своєму діалекті між собою, то таджиків їх розуміють не повністю, а частково. Розмовляючи з ними, я знаходив схожість у словах, скоріше за все, це слова іранського походження. Наприклад, аналогічно з іншими ромами у них були такі слова: бахт - шастя, зер - тисяча, дур - далеко, дхавон (чгаво) - хлопцев, сир - часник, какао - дядько, бининь (беш) - сердитись, те шуний - дан (шундан) - ти чув, маш леш (май лаше) - крадій. Це свідчить про те, що українські роми також перебували або проходили колись через країни, де жили і іраномовні народи.

Соціальний світ

Джугі (люлі) належать до найбідніших прошарків населення Середньої Азії. Головне їхнє ремесло - це жebraкування, а частково - ворожіння. Старі таджиків розповідали мені, що пам'ятають, як після війни джугі кочували Таджикистаном. Навантажували на вслюк свої пожитки, а це, як правило, шатра та майно, що складалося з кількох казанів та курей, і

(забиття барана, козла) та гуштин (боротьби). Місцеві таджиків впенені у боротьбі джугі - професіонали. Так, не одне весілля не обходилося без пахлавонів (борців), саме так джугі заробляли собі гроші на прожиття. Наїзниками вони також є надзвичайно вправними.

Хоп би описати ще про один випадок. Неподалеку від залізничного вокзалу в місті Волгограді, я до

етнічної групи джугі, живуть роми-серви в містах Душанбе, Самарканді, Ташкенті. Роми-крими проживають у Душанбе. В Самарканді живуть роми-сирьяки. Кажуть, що у Бешкеї (колишнє м.Фрунзе) жуть роми-лавари, проте за достовірність цього факту відповісти не може, оскільки у Бешкеї не був.

Роми-серви, крими між собою у Середній Азії спілкуються, а ось

Етнічна група - джугі (люлі)

так мандрували. Правда, у роки радянської влади вели більшменш осілий спосіб життя. Навіть створювали невеликі поселення (кишлаки), в яких жили тільки одні джугі. До прикладу: кишлак Парчисой Яванського району Курган-Тюбинської області. Були і інші. Проте і в ті часи були окремі сім'ї, що продовжували вести кочовий спосіб життя. Але зараз, коли колгоспи розпалися, простоють промислові підприємства, а це й громадянська війна, зрозуміло, чому роми-джугі покидають рідні місця.

Вірування

Всюди, де живуть джугі, вони вважаються чужинцями. За віросповіданням - мусульмани, хоча до мечеті не ходять. А прийняли іслам для того, аби вижити у цих краях. Дехкани (селяни) - місцеві таджиків, їх навіть лобюються, стверджують, що джугі пов'язані з нечистою силою. Однак серед місцевого населення поширено багато повір'їв. Якщо, наприклад, у селянина-таджика захворіла дитина, то необхідно йти до джугі та обміняти одяг хворі дитини на одяг здорової (джугі) дитини. Тоді дитина таджика може одужати. Померлих своїх джугі ховали не на мусульманських кладовищах, а у полі, у горах, за кишлаком.

Звичаї

Ні одне весілля, ні одне велике свято не обходиться без бузакші

роми-джугі на ці контакти не йдуть. Можливо, це пов'язано з професійними інтересами. Бо якщо серви, роми-крими та сирьяки, в основному комерсанти, то джугі - дуже далекі від цього. Ті більш активні, а традиційний склад життя у тих та інших - зовсім різний. Але з часом, хочеться вірити, все нормалізується, і джугі будуть вести осілий спосіб життя.

Довідка

Серед мешканців Середньої Азії роми відомі, як джугі, люлі, мазанг. Самі роми вважають, що назву "малі" їм надало узбецьке населення, а "джугі" - таджицьке. Як самоназвув всі групи ромів висувають етнічним мугат - "мугати самарканді", "мугати бухорой".

Чисельність середньоазійських ромів в Узбекистані та Таджикистані у 1979 році становила 12 581 особ, а у 1989 році - 16 397.

Між ромами, за якими за традицією закріпилася назва "люлі" і "джугі", немає різких етнічних відмінностей. Від них відізняються серви, що називаються мазанг, представники яких розкидані всією територією Середньої Азії. Вони ніколи не вступали у сімейні стосунки з іншими середньоазійськими ромами і різко виділялися серед них за характером занять.

Інші етнічні групи
У Середній Азії, крім ромської

З ГРОМАДСЬКОЇ ПРИЙМАЛЬНІ

До громадської приймальні звернувся Рац Володимир і приведу того, що громадянка Радіонова запропонувала йому придбати квартиру по Православній набережній в м.Ужгороді.

Для цього вона попросила у нього 250 доларів США як задаток за цю квартиру. На сьогодні працівники міліції вимагають від нього звільнити квартиру, оскільки він до неї ніякого відношення не має. При цьому В.Рац пред'явив документи, зокрема: договір між ним і гр.Радіоновою про те, що він їй позичив гроші терміном на 1 рік і згідно з цим договором, гр.Радіонова зобов'язана повернути йому гроші до 4 лютого 2003 року.

Отож ром просить захистити його права, оскільки вважає себе потерпілим від, на його думку, шахрайських дій гр.Радіонової. Адвокат Дідичин роз'яснив, що важко за таких обставин справи довести склад злочину із шахрайства, оскільки В.Рац власноручно підписав договір позички, а не договір завдатку.

Р.С. Такі ситуації свідчать, що роми часто стають жертвами своєї малогромотності. Тому рекомендуємо всім ромам перед тим, як давати комусь гроші, підписувати документи, прийти за порадою до громадської приймальні, де їм не відмовлять у консультації.

В.Кочанський,
м.Дніпропетровськ.

СЛОВО З ПРИВОДУ

Чому опустів табір у Руських Комарівцях?

Нинішній прихід березня видався напручуд важким. Продукти, трудно заготовлені на зиму, почали закінчуватися вже десь посередині лютого. Господарі родин намагалися якось дотягти до того часу, коли по теплі й можна буде податися до багатих газд, аби допомогти їм упоратись з веснуванням...

- Хто-хто, а старші роми знають: час настав такий, що необхідно якось крутитися, бо вже голод почав заходити до хати...

Вслухалися в розповідь немолододі, обліпленої діглахами в благенських платтячках, взутті на босу ногу...

Здавалося б, саме напередодні виборів, жвавий настрій пануватиме в таборі. Анж.

Виявляється, в таборі залишилися хіба що з десяток жінок з малими дітьми та хворі.

Завели мову про дітей: у такий ось час їм би бути в школі. Вип-

равдовуючись, одна з молодих ромок сказала:

- А в чому ходити в школу? - Босо, голо...

Нічого не додаш і не забереш від цих слів. Й бров табору Гейза Горват не затримується в світловий день удома, подається шукати молоду лозу, аби з неї виплести кошики. Продають свою роботу за безцінь, по кілька гривень. Краще можна продати за межами області. Та й люди там доброзичливіші, як прошиш, то не виганять із дворів.

Цікавимося, як мається господар, який торік отримав пай на чи не 5 гектарів землі. Більшменш зрозумілої відповіді ні кілька молодих ромок, ні діти не можуть дати.

Землі - невеличкі грядки перед хатами. З чого жити?

З усіх боків скарги - давно на дітей жодних коштів не отримували.

Голова Руськокомарівської сільської ради **Ольга Михайлівна Желізняк** у курсі всіх бід жителів табору.

- Я скільки можу, то роблю для роми. У таборі 240 мешканців. Голосуючих - 120. Ми тепер завершуємо розпакування землі. Прочистили площу біля сміттєзвалища. Там зможемо виділити родинам по 10, 15 і 20 гектарів. Торік виготовлено плани під забудову. Отже, на законній основі молоді родини можуть будуватися...

Тим щасливцем, який торік отримав пай, був багаторічний трудник місцевого господарства Петро Вароді. Однак надто пано отримав землю-важко хворів астмою. Отож змушений був здати свої понад 4 гектари в оренду панові Василенку. А пан Вароді помер. Його дружина Мальвіна, за словами голови сільради, буде спадкоємицею, отримає сертифікат на землю.

Що очікують від нинішніх виборів?

Знизали роми плечима. Втрачено надію, що до влади прийдуть ті, хто зможе дбати про них.

З. Юрашко

Час повернутися обличчям

Роми краю: 10 років у контексті соціально-економічних реформ

У січні минулого року в м.Ужгород відбулася науково-практична конференція "Міжнетнічні відносини на Закарпатті: стан, тенденції і шляхи поліпшення". Матеріали конференції вийшли

друкам наприкінці 2001 року. На основі соціологічного з'язу міжнетнічних відносин (росіян, угорців, румун, українців, ромів) ми намагалися знайти місце ромів у соціальній структурі області.

Економічне становище

Економічні зміни, пов'язані з переходом до ринкових відносин, порушили хлипку стабільність, що була в СРСР. Вони змусили значний прошарок населення пристосовуватися до життя у нових соціальних умовах. Суспільство, яке колись більше споживало і врило у майбутнє (відкладало гроші у ощадні каси, готувалося до значних витрат коштів на будівництво, придбання меблів, електротоварів, автомобілів тощо), було зруйновано.

Значна частина населення, яка колись була спрямована на розвиток суспільства, науки, культури, змущена була перейти до пошуку шляхів виживання. У першу чергу, це стосується ромського населення, яке втратило свої ринки праці у приватному та громадському будівництві в Росії, на сільськогосподарських роботах в Україні, музичних ансамблях.

Економічна ситуація, що склалася в області, - перехід на ринкові умови пошуку засобів існування, змусила значний прошарок населення перейти на ведення власного бізнесу. Але для цього необхідно було мати дві основні складові: першопочатковий капітал та інтелектуальний потенціал. А роми цього не мали. Про невтішні результати свідчать дані соціологічного дослідження: 87,5% ромів за останні дев'ять років не займалися веденням господарства. Не змогли і не зуміли 50% членів родин, крім зарплати, знайти додаткового заробітку, а 25% - мали тільки невеликі додаткові доходи. Отож 42,8% ромських родин доходять висновків, що ринкові реформи, які

проводилися в Україні за останні 4-5 років, тільки декларуються, а фактичних перетворень нема.

Роми відкрито висловились за право приватної власності на землю. Ось результати опитування: 62,5% повністю згодні з цим положенням, а 25% швидше згодні з цим твердженням.

Вважаємо, що, на аналізі останніх цифрових даних, слід зупинитися детальніше. Серед неромів побутує стійке твердження, що роми ніколи не були схильні до обробки землі. Тобто ромам байдуже, мають вони землю чи ні. Але результати дослідження, навпаки, свідчать, що роми готові до того, аби отримати землю у приватну власність, володіти нею. Шкода, але під час наших відвідин ромських таборів (в області вони розташовані у 128 населених пунктах) ми з'ясували, що землю отримали лише одиниці. Цим створено підвалини соціальної напруги у краї. Кілька десятків тисяч ромських сімей

будуть знаходитися на соціально-умираними держави: по безробіттю, по малозабезпеченості, по багатодітності. Помилка органів державної влади полягає у тому, що вони залишили без засобів існування великий прошарок сільського (ромського) населення. До речі, у період першої Чехословацької республіки у більшості ромів були земля, коні, корови та сільськогосподарський реманент, що давав можливість ромам самим заробляти на життя, а не зображувати цими сім'ями, що спостерігається в останній період. На запитання: "Які причини вашої еміграції з міста або району?" - 75% ромів відповіли, що вони втратили надію на життя у гідних умовах, 12,5% як причину еміграції назвали неможливість професійної та особистої орієнтації. Хибна думка про те, що роми часто зі спекулятивними намірами виїжджають за кордон, знайшла підтвердження у соціологічному дослідженні:

62,5% респондентів-ромів відповіли, що не виїжджають за кордон взагалі, а 12,5% виїжджають кілька разів або один раз на рік.

Отже, економічна ситуація у краї для ромів є найбільш несприятлива.

Політичні прогнози

Сучасні політичні процеси, що відбуваються в Україні напередодні парламентських виборів, в цілому та в Закарпатській області зокрема - це пошук електорату для того чи іншого політичного блоку, об'єднання. Якщо на основні верстви населення "вилити" значну частину інформації, в першу чергу через телебачення, радіо, друковані засоби, то через ряд причин ромське населення виключено з цього процесу. Вони не купують "серйозні", "аналітичні" тові журналі та газети, глибоко не вникають у суть дискусії під час політичних дебатів.

Як поведе себе основна маса ромського електорату, тобто виборців, під час виборів у березні 2002 року? Які фактори будуть впливати під час передвиборної кампанії?

Рівень соціальної напруженості основних національних груп області свідчить про чітку тенденцію зростання рівня соціальної напруженості серед росіян, українців, словаків. Тоді як серед угорців, румун, ромів рівень соціальної напруженості спостерігався як "середній". За своєю ментальністю роми визначають цей рівень за минулий рік і у нинішньому році як "середній". А у майбутньому - як "низький". Чому? Роми не вірять у кардинальні зміни у суспільстві та своєї участі у цьому процесі.

На запитання: "Який із наведених прикладів - висловів цілком відповідає ситуації, яка склалася в Україні?", - 37,5% відсотка відповіли, що "жити важко, але терпіти можна" і стільки ж - "терпіти наше тяжке становище вже неможливо".

Низька політична активність ромського населення на поліпшення життєвого рівня, підтвердила низьку участь у акціях і виступах. Четверть населення

підтвердила неучасть у виборчих кампаніях. Депутати-нероми всіх рівнів не звертали увагу на ромські проблеми, не ставили їх на порядок денний під час роботи сесій усіх рівнів. Тому роми, як свідчить соціальне дослідження, не вірять депутатам, які після обрання ніколи не виступають перед своїми виборцями із звітами або інформацією про свою діяльність. Жодного разу у роботі сесії ВРУ не ставилося ромське питання та шляхи поліпшення життя ромів.

На фоні створення громадських об'єднань і сплук у області іде процес створення політичної еліти. Роми не залишилися поза цим історичним процесом. Близько 50 відсотків ромів входять до національно-етнічних об'єднань, що засвідчує зростання національної самосвідомості й намагання впливати на прийняття рішень органами місцевого самоврядування, які на даному етапі ще незаполітизовані та вирішують, у першу чергу, національно-культурні запити свого народу.

До яких партій і політичних блоків схилиються роми області? 16,67 відсотка підтримують КПУ, ДемПУ, ПЗУ. З іншого боку, 33,33% (найбільше серед представників інших національностей області) не видають перевагу жодній з політичних партій. Ці факти свідчать про неувязку з боку представників політичних партій до ромського електорату, з одного боку, а також і про розчарування ромів у політиках загалом - з іншого.

При підготовці матеріалу використано публікацію І.Вілька та П.В.Токаря "Стан і тенденції розвитку міжнетнічних відносин на Закарпатті: соціологічний з'яз" ("Міжнетнічні відносини на Закарпатті: стан, тенденції і шляхи поліпшення" (Матеріали науково-практичної конференції 19-21 січня 2001 року, м.Ужгород, Україна).

Є.Нароща.

На знімку: сільський реманент на ромських подвір'ях не рідкість.

- Олександр Григоровичу Керовани Вами Руський Блок активно включився у виборчі перегони. Прагнете домогтися реальних змін у житті чи просто звернути на себе увагу, як це роблять, скажімо "Яблуко", "Зелені" та чимало інших?

- Люди, котрі об'єдналися в Руський Блок, разом пройшли довгий шлях захисту прав наших співгромадян: і не тільки руських, але й громадян інших національностей. І переконалися, що реально змінити життя нашого народу на краще можна тільки безпосередньо впливаючи на владу. Тривалий час ми видавали свої голоси різним партіям, сподіваючись, що вони будуть принаймні намагатися вирішувати наші проблеми. І тому раніше ми не ставили перед собою завдань брати участь у діяльності владних структур. Однак, перемагаючи за рахунок нашої підтримки, ці партії та їхні лідери нічого не зробили, аби поліпшити життя більшості людей. Ми практики. І у нас немає потреби зарди марнославства "просто звертати на себе увагу". Безперечно, ми ставимо перед собою завдання досягти реальних змін на краще у житті всього нашого народу.

Кілька слів про глобальну ідею, закладену в назві Блоку?

- Ця ідея полягає в збереженні єдності руського народу, що складається з народів російського, українського і білоруського, а також - інших народів, яких поєднує загальнорусська культура, руська духовність, руська мова, нарешті, Руська цивілізація. Територія нинішньої України - коліска самотнього Руського цивілізації. Тільки в межах цієї цивілізації наша країна зможе досягти процвітання. Спроба вивести нашу державу із системи Руської цивілізації була однією з основних причин нинішньої кризи.

Ваші прогнози стосовно "прохідності" Блоку в парламент?

- Ми бачимо ширшу підтримку людей в регіонах, тому подолан-

ня необхідного бар'єра для нас є цілком реальним.

Чому ми, себто Україна, такі бідні, маючи працелюбний народ, родючу землю, надра... у чому вбачаєте причини?

- На наше переконання є дві основні причини такого ганебного стану.

По-перше, ми відмовилися від співробітництва з Росією, з якою нас пов'язує безліч господарських, культурних, духовних і людських зв'язків. Ми спробували зблизитися з Заходом, з яким нас тепер пов'язують величезний зовнішній борг і сотні тисяч наших громадян, котрі працюють там, як безправні батраки.

По-друге, на сьогодні ідея, покладена в основу державотворення, не поєднує, а роз'єднує

Гадасмо, нашим читачам буде цікаво дізнатися про це?

Для того, аби народ України жив у статку, а держава успішно розвивалася, необхідно неухильно і послідовно вирішувати дві взаємоалежні стратегічні задачі.

Перше - необхідно припинити надумані метання між Росією і так званім "західним вектором".

Запитання редакції

**Всеукраїнської
русської газети
"Романі Яз" лідеру
Руського Блоку, голові
Міжнаціонального
Форуму України
О.Г.Свістуну**

Поширенню націонал-екстремізму повинна бути протипоставлена єдність усіх співгромадян. Нарешті зараз, коли увесь цивілізований світ виступає єдиним фронтом проти національного і релігійного екстремізму, ми не повинні залишатися осторонь. Ми повинні зупинити наш доморослий "таблан".

- Якби ж у нас дійсно могли виникнути симпатії до названих політичних об'єднань, ми б співпрацювали з ними. Проте, як доводить наш досвід, діяльність жодного з існуючих політичних блоків насправді не відповідає інтересам народу України загалом та інтересам руського народу зокрема.

- Хто Ваш електорат?

Наші виборці не живуть минулим і розуміють, що повернути колишню опіку державі не вдасться. Але одночасно вони не бачать гідного майбутнього в сучасному положенні, оскільки щодня борються за своє виживання, прагнуть забезпечити своїх дітей і літніх батьків. Це люди, що не вірять казкам про примарне майбутнє в багатій

«Наші виборці - це люди, котрі не хочуть їхати зі своєї Батьківщини, а хочуть спокійно жити і творити...»

громадян. Створити державу на основі української націоналістичної ідеології "Україну для українців" за бандерівським вченням в багатонаціональній країні неможливо. А спроби впровадити цю модель силою здатні призвести лише до кровопролиття. Уже зараз ми спостерігаємо наслідки розколу суспільства за національною, мовною, конфесійною ознакою, по осі "Захід-Схід".

- Чи виступає Руський Блок за двомовність в Україні?

- Ми вважаємо, що в Україні повинні бути дві рівноправні державні мови - українська і російська, як гарантія міжнаціональної згоди. Крім того, ми вважаємо, що мови інших національностей громадян повинні використовуватися на рівні офіційних там, де відповідні громади становлять понад 10% населення.

- Стратегія і тактика Блоку.

Бо економічне виживання України - у союзі з Росією. Залежність України від Росії, а Росії від України - об'єктивна реальність; ефективність такої взаємозалежності підтверджена сторіччями. Необхідно прийняти однозначне рішення для послідовного створення єдиного економічного, інформаційного і культурного простору України і Росії, а в перспективі і Білорусі, на основі тісного міждержавного союзу.

Друге - для мобілізації всіх сил народу заради загального порятунку необхідно послідовно проводити політику зближення між родичами, українцями та громадянами України інших національностей. По суті на всьому просторі України живе єдиний народ, що має спільну історію, ментальність і спільні інтереси - жити у стабільній і заможній державі.

- Чи виступає Руський Блок за повернення в ЄСРР?

- Руський Блок не закликає жити минулим. Однак інтеграційні процеси, що відбуваються в усьому світі, у тому числі й тісне об'єднання держав Західної Європи, стимулюють створення тісного міждержавного союзу України, Російської Федерації, а також і Білорусі, яких поєднують загальні геополітичні й економічні інтереси. Однак ми рішуче виступаємо проти штучного протиставлення європейського вибору України вектору її зближення з Росією, Російська Федерація, як і Україна, є органічною складовою і повноправним членом Європи.

- Кому конкретно Ваш Блок симпатизує - блоку "За єдину Україну", блоку "Наша Україна" чи Блоку Юлії Тимошенко?

Європі чи про побудову чергового "комунізму" до чергового запланованого року. Реальне рішення проблем їм потрібне вже сьогодні.

Наші виборці - це люди, котрі не хочуть їхати зі своєї Батьківщини, а хочуть спокійно жити і творити, виховувати своїх дітей.

- Ставлення Вашого Блоку до ромського населення України, яке є сьогодні найнезахищенішим?

- Справді, роми стикаються з великою кількістю проблем, на які держава не звертає належної уваги. Руський Блок вважає, що механізм ефективного вирішення проблем кожної з національних громад можна створити лише у рамках поліетнічного громадянського суспільства, в якому буде належна повага до кожної національності.

Передвиборна програма Кандидата в депутати Закарпатської обласної ради від міста Ужгорода ЛІУША Богдана Миколайовича

Народився 31 травня 1954 року. В 1981 році закінчив економічний факультет Львівського сільськогосподарського інституту. Працював головним бухгалтером управління сільськогосподарства. Із січня 1986 року - заступник голови Рахівського агропромислового об'єднання з планування, економіки та міжгалузевих зв'язків. Із листопада 1986 року - інструктор відділу сільськогосподарства та харчової промисловості Закарпатського обкому Компартії України. Із 1990 року - начальник відділу обліку і звітності Державної податкової інспекції по Закарпатській області, начальник відділу контролю за роботою податкових адміністрацій ДПА в Закарпатській області. Із серпня 1998 року - начальник Державної податкової інспекції в місті Ужгороді. Одружений. Дружина Ганна Василівна Ліуша працює модельєром Закарпатського обласного муздрамтеатру. Виховує двох дітей.

У разі обрання мене депутатом Закарпатської обласної ради пріоритетами своєї діяльності вважатиму:

1. Проведення в життя такої регіональної політики, в основі якої було б прийняття збалансованих бюджетів, що враховують

реальний стан економіки міста чи області і їх внесок в економіку. Хибною вважаю політику формування бюджету "зверху", бо за такого підходу зароблені кошти доводяться згодом, при цьому не завжди успішно, випрошувати й вибивати у високих владних кабінетах. Це не заховає ініціативність, а навпаки - породжує байдужість і навіть споживаче ставлення. Заробити чи не заробити - все одно треба ходити за простягнутою рукою. Цього не буде, якщо не місяць залишатиметься хоча б 60 відсотків нагороджених коштів.

2. Реформування міжбюджетних відносин між центром і регіонами на засадах й розмежування їх прибуткових та видаткових повноважень з дотриманням вимог прозорості та відкритості, а не за принципом центру: "Хочу дам, не хочу не дам".

3. Удосконалення податкової системи:

• Зменшення податкового тягаря шляхом зниження ставок податку на прибуток і ПДВ;

• Спрощення процедури реєстрації та оподаткування, утвердження принципу "платник і податківець - партнери";

• Надання податкових пільг лише тим підприємствам, які працюють у рамках державних та інноваційних програм;

• Зниження нарахувань на заробітну плату і приведення до посильних, а податків з юридичних осіб - до рівня, який стимулював би розвиток їхньої економіки, а не руйнував її;

• обов'язковість сплати податків філіями дочірніх підприємств у місцях їх розташування.

4. Соціальні аспекти, розвиток культури та духовності:

• реальна підтримка найвразливіших і найнезахищеніших наших громадян та багатодітних сімей як з боку держави, так і обласної та міської влади, наповнення реальним змістом місцевих засад, повернення до втрачених християнських принципів доброзичливості;

• сприяння врегулюванню міжконфесійних проблем і співпраці з представниками духовенства в ім'я утвердження державності, прилучення до віри дітей і юнацтва;

• жорсткий і гласний контроль за відповідністю вартості комунальних послуг їх якості та рівню доходів громадян;

• фінансування медицини, освіти та культури в певних обсягах, передбачених бюджетом, а не за залишковим принципом;

• підняття престижу й підтримка художніх колективів та майстрів сцени Закарпаття та України й припинення практики "затягування" в Закарпатті заїжджих зарубіжних гастролерів-заробітчан;

• сприяння відродженню і розвитку творчості самотніх майстрів народних промислів, у тому числі й через пільгове оподаткування реалізації їхньої продукції.

5. Надання місту Ужгороду справді європейського вигляду:

• тісна і плідна співпраця з депутатським корпусом м. Ужгорода щодо благоустрою його незабуданих околиць, у тому числі й через залучення до справи справжніх патріотів міста та коштів організації, що розташовані на таких територіях, через створення фонду розвитку міста.

З глибокою повагою і надією на розуміння, Богдан Ліуша

Василина, Іванна, Марта зламали стереотип: роми можуть здобути фах і працювати медиками

Серед 250 студентів Ужгородської філії медучилища ТзОВ Центру "Медик" є і три ромики - Василина Тирпак, Іванна Тирпак, Марта Чурей. Дівчата незабаром отримують диплом спеціаліста і стануть до праці, аби довести, що ромам не тільки під силу навчання у спеціалізованому навчальному закладі, а й освоєння осмріної спеціальності, завдяки чому вдається реалізувати себе у суспільстві. До того ж бути корисним для себе (буде робота, зарплата), родини, односельчан та і загальною людью. Адже медики у всі часи і епохи користуються попитом.

У нашій розмові директор Ужгородської філії медучилища ТзОВ Центру "Медик" Микола Йосипович Грабовський зокрема зауважив:

- Наш заклад хоч і приватний, але студенти отримують дипломи спеціаліста державного зразка, затверджені Міністерством освіти і науки

України. Ми надаємо можливість вчитися дітям будь-якого віросповідання, національності. У нас відсутній також і критерій до вікових категорій. Єдина вимога до всіх - вчитися, опанувати усі дисципліни, а не тільки профліюючі. Без перебільшення скажу, що медик - найбільш вагома і відповідальна професія у будь-якій державі. Він мусить бути і грамотним, і всеобанним. А найголовніше - людяним, відчувати відповідальність перед своєю професією. На запитання: "Якими зарекомендували себе дівчата - ромики упродовж трьох років навчання?" Микола Йосипович зазначив:

- Дівчата вступили до нашого закладу на загальних підставах. Як і всі інші склали іспити, результати яких, що вони гідні стати студентами. Із головою Закарпатського культурно-просвітнього товариства "Романи Яг" Аладаром Адамом було підписано відповідні документи про навчання дівчат.

Міжнародний фонд "Відродження" став їхнім меценатом.

На перших сходах на двомісячному курсі було важко. Але невдовзі вони адаптувалися, подружжилися із однокурсниками, знайшли спільну мову з викладацьким колективом. Беруть участь і в різних вечорах, святах. Одним словом, надії виправдали. У них є перспективи. Залишається побажати їм успіхів у особистому житті, бо ще дівчата незаміжні. Похвальною їй те, що роми дбають не тільки один за одного, а й за збереження та розвиток свого народу, його майбутню.

Заступник директора з навчальної частини Леся Василівна Грибовська запросила дівчат до кабінету, де вони і розповіли про себе.

Василина Тирпак:

"Мені 18 років. Я зашлава, що здобула осмріну професію медика. Скоро отримаю диплом за спеціальністю "сестринська справа" кваліфікації "медична сестра". У дитинстві разом з сестрами, подружками дуже любили гратися у лікарів. Своїх ляльок повивали, "міряли" їм температуру, "поїли" чаєм, "давали" пігулки від простуди. Це було дуже цікаво. Мріяла стати справжнім лікарем. Три роки тому Ольга Навроцька приїхала до нас у Великоберезнянську школу, де я тоді навчалася, і по-

спілкувавшись з нами, розповіла, що моя мрія може здійснитися. Так, саме завдяки цій молодій пані та Фонду "Відродження" я стала студенткою медучилища.

Спочатку було важко, але незабаром знайшла спільну мову із своїми однокурсниками. Учлише стало для мене другим домом. Практику проходила у місцевій лікарні, де відчула велику відповідальність перед обраною професією.

Головний лікар Великоберезнянського району Віктор Михайлович Боднар запропонував роботу в лікарні. Я хочу працювати у терапевтичному або приймальному відділеннях. Усвідомлюючи те, що здобута професія допоможе не тільки тобі, - знаю, як запобігти різного роду хворобам, надати першу допомогу, - а й своєму народу, відчуваю радість, щастя. Бо, як знаєте, через соціальну незачищеність роми дуже часто хворіють

і помирають у досить молодому віці через легку форму захворювань.

Докладу максимум зусиль, аби мої батьки гордилися мною. Гадаю створити хорошу сім'ю, стати мамою. Руки, ноги, голову маю. Вмію куховарити, знаю вишивати хрестиком, гладцю.

Іванна Тирпак:

- Після того, як ми і двоюрідною сестрою Василюю вступили вчитися, то чимало наших друзів-ромів сіло за парти, стали студентами навчальних закладів. Вони зрозуміли, що нині без освіти ані сюди, ані туди. Гадаю, через кілька років серед ромів буде чимало не тільки музикантів, а й юристів, педагогів, економістів, які доведуть своєю працею, що гідні зайняти своє місце під сонячним небом.

У училищі подолалися заняття з різних дисциплін, зокрема з історії України, соціології, правознавства. Тепер я знаю, як себе захистити, на що маю право і т.д. Одним словом, отримання диплома спеціаліста, - це відкритий шлях у широке життя.

Марта Чурей:

Наступної зими я отримаю диплом за спеціальністю "акушерська справа". Коли проходила практику в пологовому будинку Ужгородської міської клінічної лікарні, то не могла намілюватися тими маленькими крихтками, з яких виростають справжні велети. Тут освоїла ази життя, які, безумовно, знадобляться у подальшому. Своїм подругам-ромкам кажу: "Чому це роми не можуть бути лікарями? Хба нам буде неприємно почути ширі слова подяки від пацієнта?"

***

І насамкінець хочеться наголосити, що ці троє дівчат - ромок - це не тільки освічені дипломовані спеціалісти, а й представники сьогочасної - завтрашньої ромської інтелігенції. Щастя їм!

Напередодні виборів "Романи Яг" відкривас сторінку для молоді "Тернімата" ("Молодість"). Як свідчить редакційна пошта, молодь голосувати за тих кандидатів, яким не байдуже і її доля. Адже сьогодні сотні юнаків і дівчат не можуть здобути відповідну освіту, не мають твердої праці, безробітні. Молодь прагне змін і розуміє: вони можуть бути лише тоді, коли до влади придуть найдостойніші порядні люди. Запрошуємо до співпраці молодих ромів України. Надсилайте нам розповіді про своє життя, про людей, які допомогли вам на життєвій дорозі, хто допомагає духовно зростати. Пишіть про свою працю, як проводите свій вільний час. Одне слово, чекасмо найрізноманітніших листів.

Якщо говорити коротко про молодіжного літера ромів Закарпаття Мирослава Горвата, то слова з народного вислову "Молодості се під силу" цілком у саму "яблучку". Мирославу минуло тільки 22-й рік, а він уже зміг згуртувати навколо себе чимало ромів.

Півтора року тому Мирослав Горват очолив Закарпатський обласний молодіжний ромський клуб "Романи Черхень" ("Ромська зірка"). Серед численних громадських організацій краю нині цей клуб перебуває на видній. Про його діяльність, мету, перспективу ведемо мову в ексклюзивному інтерв'ю з Мирославом Горватом.

СХОДИНКА ДО ОЛІМПІУ

- Мирославе, скажіть, чим було викликане створення вашого клубу?

Я народився і виріс у мікрорайоні "Радванка" міста Ужгород. Так сталося, що мене виховували дід з бабусею. А ще - двір. Так-так, саме двір посідає чимале місце у мого вихованні. Відколю собі мам'ятю, завжди ганявся за м'ячем. У дитинстві запо-

нила мрія стати знаменитим футболістом. Щодня із сусідськими хлопцями тренувалися. Після закінчення 9 класу ЗОШ № 7 та ПТУ №19, отримав диплом за спеціальністю "автослюсар". Працював водієм. Ще в училищі серйозно замислився над тим, як створити ромську футбольну команду. Організація була зареєстрована у вересні 2000 року. З першого ж

дня ми взялися до серйозної роботи. У футбольну команду спершу входили 18 любителів цього виду спорту. Нині членами клубу є понад 30 юнаків (із 1979 по 1984 р.н.).

- Мирославе, наскільки я розумію, Ви приділяєте увагу лише королю спорту - футболу. Чому?

- Це не зовсім так. Згідно з ста-

тутом, клуб підтримує і інші види спорту. Оскільки моя стихія - футбол, то, безумовно, йому й більше уваги. Загалом, через свою організацію, намагався підняти авторитет спортивної ромської молоді. Адже відомо, що у спорті гартується і дух, і тіло людини. Я сам не курю, спиртних напоїв майже не вживаю. Чимало хлопців, які стали членами клубу, залишили погані звички у минулому. Я більш ніж переконаний, що спорт найкраще реабілітує і від наркотичної залежності. До того ж, схильний до думки, що людина, якщо вона зайнята не має часу на порушення законів.

Із другим дитинством Емілом Марковичем завжди прагнули із дворового футболу перейти у великий футбол.

Мирославе, Ваш знак Зодіаку - Водолий. Кажуть, що Водолий ніколи не піде тисю дорогою, на якій є вже чийсь сліди. Ви згодні з цією думкою? Адже вашому клубу нема аналогів у Закарпатті.

- Просто я намагався і намагаюся заповнити порожню нішу.

У ромському таборі присілка села Червеньово - Говрчка чимало молоді. Однак місцевий колгосп розпався. Підприємства в місті обласного підпорядкування Мухачеві не можуть забезпечити працюю навіть тих, хто живе в місті над Латорицею. Отож, аби якось вижити у цей важкий час, займаються і народними промыслами: Золоті руки у Івана Лақташа, якого ви бачите на світлині.

Так, дійсно, на Закарпатті дуже багато ромських організацій, але всі вони працюють у галузі збереження і пропагування ромського мистецтва. Дуже уважно прислухаюся до порад старших, аналізую все ними сказане, роблю певні висновки.

- Чи було у вас у дитинстві таке, що за образу хотіли помститися?

- Ні. Я так робив, аби мій кривдик прагнув взяти з мого вчинку приклад.

- Поділіться про успіхи клубу з читачами газети.

- Своїм хлопцям я чітко сказав: "Досягти успіхів у спорті можна завдяки лише одному - інтенсивному тренуванню". Благо, вони це усвідомили, що і дало результати. Брали неодноразову участь у товариських матчах, міських турнірах. Восени на міському рівні наша команда зайняла восьме місце серед чотирнадцяти команд. Сподіваюся, навесні покажемо ще кращі результати. Упродовж зими ми займалися два рази на тиждень по 2-3 години в орендованому

спортивному залі військової частини. Маемо хороши форми, бутси, а також м'ячі. Без перебільшення скажу, що хлопці "на очач" підтягнулись, загартаувались.

Вже розпочався весняний період, і тепер займаємося на футбольному полі ЗОШ №7. Готуємося до участі в першості міста Ужгород.

- Мирославе, як то кажуть, вибори на носі. Яку роль посідає ваш клуб у виборчій кампанії?

- Ми однозначно підімо 31 березня на виборчі дільниці. Це громадський обов'язок кожного з нас. До Ужгородської міської ради будемо підтримувати своїх людей - Йосипа Адама, який, безумовно, представлятиме інтереси ромів. А на посаду Ужгородського міського голови - Сергія Ратушняка.

Дякую за інтерв'ю. Бажаю досягти поставленої мети, аби "Ромська зірка" засяяла на спортивному Олімпі.

Сторінку підготувала
Тетяна Грицищук

Кольори творчості:
вивчаємо проблему

Сумна нота Шівакової скрипки

- Золтане Павловичу, а які твори виконували?

- Класику. Це було в основі програми. Впізнанню і зарубіжню. В нашому виконанні звучала музика з творів Дунаєвського, інших авторів. Оперети Кальмана, Легара, Штрауса - все входило в активний репертуар.

- А гастролювали часто?

- Був і другий склад оркестру. Виїжджали у віддалені райони, міста. Публика нас щиро приймала.

- А додому Вам не кортіло?

- Зрідка приїжджав. В один із таких своїх приїздів забрав із собою молодшого брата, який подавав великі надії. Особисто я дуже багато уваги приділяв і вихованню молодих музикантів. Саме це і вело мене, коли випадат вільний час, у ТЮЗ, радіокоміт. Виступав як соліст. Мав тисячі шанувальників. Газети не раз відгукувалися схвально.

Дійсно, як зачаровані слухали оповідь шанованого знаменитого музиканта, а нині напівпаралізованого чоловіка. Кілька та його хвороба ніби зникала, коли дивились споминами, згадував колишніх колег - знах у Білорусії, Росії музикантів.

Можливо, він був би сьогодні увінчаний славою, передавав своє мистецтво молодим чи писав музику для скрипки з оркестром. Коли б не підступна, безжална хвороба. Як зцінювався сам, завжди у твір, який виконував, вкладав усю душу. Отой емоційний стан передачі характеру твору, його найтонших нюансів дало про себе згодом знати... Дружина Зої Володимирівна не дуже його розуміла і в молоді роки. А коли захворів - то покинув.

Закінчення на сумній ноті
Україна стала незалежною, Союз розпався. Після тривожного листа, який написав у Мукачево братам, до нього негайно один з них виїхав. Ніколи йому було збирати папіри. Отож нині дуже трудно мається відома колись перша скрипка оркестру. Доглядає за Золтаном Павловичем родичка - молода дівчина Катя. Прожити на 79 гривень пенсії - неможливо, а от йому доводиться. Скрипкою заробити не може, бо не слухаються пальці. Добре, що мешкає в родині брата-музиканта, який має працю - грає в рарсі.

Отак живе найстарший і найвідоміший з великої музичної родини скрипалів - Шіваків. Далі розкажемо й про інших братів.
Брати Шіваки - дзеркало, у якому видно стан ромської музичної культури на Закарпатті.

Бесідували Ю.Зейкан
Є.Навроцька.
На світлинці: Золтан Шівак

Він виїшов до нас сам, без Каті поводирки. Важко долає кожен крок. І ось ми всі, як у казці, сидимо в світлиці. На невеликому столику перед нами - скрипка.

Постукуючи паличкою таки дістався дивана. Найстарший із братів Шіваків.

Його життя не вміщується у кілька речень.

Народився у 1936 році в Мукачеві в см'ї популярного музиканта, який утримував родину, граючи у приватному ресторані багатого жителя міста. У неповні 5 літ, аби не "зіпсував" інструмент батька, йому одного дня під подушку поклали маленьку скрипочку. Через кілька років він уже награв на ній популярні мелодії.

Міг встати зранку і, коли мати силою не вела на обід, то й обходився без нього. У 6-7 років уже грав із батьком. Невдовзі старший Шівак відвів сина у музичну школу. Після закінчення музичної школи працював викладачем у Сваляві. Намагався у вільний час відвідувати концерти досвідчених музикантів самостійно розумів нові твори, читав літературу про музику, музичну культуру.

Далі була служба в армії, яку проходив у центрі Росії - Костромі.

У світ далекий - з лавуюю

- Як син мукачівського рома-музиканта здобував визнання? - запитуємо.

- Чомусь, коли поруч із іншими новобранцями діставався військового містечка, де мав нести службу, думав, що мої пальці заграють за кілька років служби і струни моєї лавути (скрипки) не так звучатимуть. Та якось одразу, вичитавши в моїх документах, що є музикантом, маю відповідну освіту, командир мій викавав до себе і попросив докладно розповісти, хто він, на яких інструментах уміє грати.

Перевіряли мене старанно. І ось я уже в оркестрі - керівником. Це було через кілька років

після смерті Сталіна. Тоді ще любили пісні, які він любив.

- А мелодії - ромські, угорські, українські виконував Ваш ансамбль?

- Як доповнення до обов'язкової програми включав і їх. Часто отримував з дому листи, завжди батько та мати цікавилися, яку нову пісню вивчив. Родина наша велика. Шість хлопців і сестра Розка. Та й братам було цікаво, як рядовий Шівак командує солдатами, деякі з них зовсім не знали музичної грамоти та й дехто з молодих офіцерів виявляв бажання, аби навчав їх гри на баяні. Знадобилися мені знання, набуті в музичній семіраччї.

- А куди, Золтане Павловичу, повела Вас дорога після демобілізації?

- Довгою виїхав б розповідь, та я мав хорошу армійську школу, багато чого навчився в музичному училищі в м.Орджонікідзе.

- А як потрапили у відомий музичний колектив у Мінську?

- Якось прочитав в газеті, що в Мінську організовується новий театр музичної комедії. Міністерство культури оголосило конкурс. Був дуже суворий відбір. Треба було зіграти обов'язкову програму, а потім щось для своєї душі. Грав музику Брамса, "Чардаш" Монті, а потім звучали й ромські запальні мелодії. Був зарахований у штат Білоруського державного театру музичної комедії. В оркестрі працювали 80 обдарованих музикантів. Я був його першою скрипкою протягом 12 років. Найпрекращіші музиканти, автори вважали за честь працювати з нами.

Національні меншини та їхня література

Під такою назвою 20 березня 2002 року в Празі проходив семінар у рамках виставки Schola Pragensis. У Празькому Виставочному центрі нацменшин Чеської Республіки (угорська, німецька, польська, ромська, українська, словацька та інші) презентували свій літературний доробок, виданий за підтримки влади Праги.

Організатором семінару є Мадістрат (мерія) столиці. З вступним словом виступив Отто Кехнер, заступник мського голови. У своїй промові він подякував представникам нацменшин за творчість високого гатунку, за неціненний внесок до скарбниці загальночеського красного письменства. "Влада Праги, - наголосив Отто Кехнер, - глибоко поважає творчість письменників різних національностей і для розвитку їхньої творчості й надалі створюватиме сприятливі умови. Адже творчий доробок нацменшин ЧР тісно переплетений з чеською культурою, є органічною її складовою, він взаємодоповнює і зба-

гачує нашу спільну культуру". Далі програма семінару передбачала презентацію публікацій представників нацменшин, розмову з авторами. Так, українську діаспору у Празі представляли Тетяна Беднаржова та Богдан Зисинський, словацьку - Гелена Носкова, Надя Вокушова, угорську - Свжен Гал та інші. Своїми науковими дослідженнями в області ромістики з присутніми поділилися відомі науковці Мілена Гюшманова, Мірка Преусова, Мірослав Дедіч, а також знаний ромський політик Еміль Шлук.

Окресло семінару стала промова "Моє життєве кредо" відомої ромської письменниці Елени Лацкової. Гості та учасники семінару мали нагоду привітати митця з Днем народження (22 березня їй виповнився 81 рік), побажати міцного здоров'я, наслідки та подальших творчих злетів.

Семінар завершився приємною бесідою прихильників із улюбленими майстрами слова.

...І ШВЕЙЦАРЦІ ЗАЦІКАВИЛИСЯ ЗАКАРПАТТЯМ

Тиждень - це замало часу, аби пізнати різноманітність Швейцарії, яка дійсно багата мальовничими ландшафтами, горами та озерами, різнобарвною життя у сільській місцевості та у містах, різними культурами та національностями, кількома мовами, а особливо своїми толерантними та відкритими людьми.

Для Аладара та Лілії Адамів все відбувалося, мов у калейдоскопі: кожного дня нові відкриття, нові зустрічі, нові події. Зупинившись в Берні, відвідали різні місця, зустрічалися із людьми різних соціальних прошарків. Гостювали в оселях освітан та соціальних робітників, у лікарів та фермерів, у музикантів. Більшість з людей, з якими зустрічалися, вже побували на Закарпатті, тому було багато предметних та цікавих розмов, дискутували допізна.

Передувала цій подорожі особлива подія для Берна - символічний поїзд з питань Східної Європи, який був проведений організацією HEKS Швейцарський фонд реформатської церкви. Близько 10 запрошених з різних країн Східної Європи вели роботу секції та робочих груп, знайомилися швейцарці із проблематикою своїх країн. Символізм зібрав близько 200 відвідувачів. Секція з тематики "Україна-Закарпаття", де мені була надана можливість працювати, найбільше цікавила

відвідувачів. Питання ставили різні, - з історії, традицій та культури краю, але найбільше цікавило швейцарців події останніх п'яти років та сучасне життя людей регіону, який межує з кількома країнами. Багато з відвідувачів висловили бажання приїхати на Закарпаття. Загалом інтерес до нашого регіону з боку швейцарців зростає.

На фото: одна із зустрічей в см'ї музикантів. Чарівності солістів групи "Musique Simli" Лін Лоддо не займали. Саме вона запросила нас у містечку Інци, де в своєму домі організувала зустріч із кількома швейцарськими музикантами, які виконують ромську, румунську, еверіську, балканську музику. Група "Musique Simli" досить відома в Швейцарії. У 2001 році музиканти отримали особливий приз "Найвищу нагороду на малій сцені". Кожен з чотирьох музикантів групи грає на кількох інструментах. Лін також співає на октанському діалекті. Зустріч, як тривали годинами, від розмов раптово переходила до гри та імprovованих концертів "вистав". Аладар коригував тексти ромського та угорського їхнього репертуару та провів репетиції з виконанням нових пісень, які вони вивчили під час цієї зустрічі.

З великою вдячністю всім швейцарським колегам і друзям, завдяки яким все це відбулося, Ірина Білявська

ЮРІЙ ФЕДЬКОВИЧ І РОМСЬКА ТЕМА

"Поєма "Циганка"-гарна, наскрізь оригінальна і блискуча лисним суцільським колоритом".

Іван Франко

Найкращі риси письменницького таланту Юрія Федьковича(1834-1888)-задушевний ліризм, простота розповіді, багатство народної мови, забарвленої гучульським діалектом, розкрилися чи не найкисильніше в його поезіях, по-

встиая, поемах. Народні образи, новаторство художньої форми-все це притаманно творам цього письменника.

Понад сто років відділяє нас від часу написання поеми "Циганка"(точна дата невідома).Вперше вона

була надрукована в другому випуску коломийської збірки, до якої ввійшли такі твори: "Мертвець", "На могилі званого мого брата Дучака у Заставні", "Сині пюрця", "Городенчук", "Рожа"("Той клониться сріблом, злотом..."), "Дезертир"(" Не цареві мостивому...").

Поєма "Циганка"-це розробка популярного народнописанного мотиву про

отруєння хлопця за любовну зраду Високу оцінку цьому творові відомого західноукраїнського письменника дав Іван Франко (І.Франко. Твори в двадцяти томах, т.17. Держлітвидав, К., с.275).

Пропонуємо увазі читачів уривок із поеми.Сподіваємося, що поєма буде перекладена й ромською мовою.

Пролог

У неділю вранці-рано
Б'ють залізо два цигани;
А у лісі в матридуні
Сидить собі пишно-думно
Циґаночка молодая,
Матридуно обривас
Та й словами промовляс:
"Матридуно, матридуно,
Кривавій квіти!
Чо я така нещаслива
В широкому світі?
Чого мене убивають,
Як тес залізо?
Чо він мене не зарізає,
Ножем не зарізає
На неділю в опіночі?..
Була б я не знала,
Як він з друзев кохасться,
Мене забувас.-

Той невірний багачий син...
А я го кохала,
Я му волю учинила,
Я все слу дала,
Усьо, усьо!.. Матридуно,
Єдина ти моя,
Я го вірне полюбила...
Гоя...гоя...гоя...
Горє моє несповіте!
Я вірне любила!..
А він лишив свою Цору,
Він мене покинув,
Ні ту квітку серед стєпу
Стоптану ногою!
О!..я сго нагодую,
Я сго напою -
Да не медом, не ситою,
Як досі поїза!..
Матридуно, матридуно,
Кривава та біла, -
Я тобою го напою...

Гоя... Гоя... гоя...
Доле моя нещаслива,
Доле моя, доле!.."

Епілог

Зелєніс на цвиштарі
Високо могла, -
А кого в ню поховали,
Кого вна покрила?
Препишиого того Марка!
Така йдоє доля,
А та моя Катрусечка,
Та моя небога,
Тото дитя безталанне
З чаркою ся срас!
"А так, мамо, що він любить?
Він мене кохас,
Мій Марочко!
О- він любить!..
Внесіть мені меду!

Внесіть, внесіть!" -
"Нащо, допо?"
"Внесіть, мені треба!
Циганочка так сказала!
Я його напою,
Він полюбить мене, мамо,
Все лихо загойть!
А так, мамо, - він полюбить?
О, він лия кохас!..
А під пишиов жєребинов

В зеленому гаю
Сидить собі циґаночка
Плете чорні коси,
То засмієс, аж зайдеться,
То знов заголосить:
"Жжє, душко, мя!" -
"Умер, умер!"
Марку, за що?.. Марку!"
А під стінов засміялось:
"За біду циґанку!"

Романе чачіне Ромські приказки

Анде богк бістрєс е патів.
Голодний про чесно-ти забуває
Беш бангєс, ай де дума ворта.
Сиди криво, та говори прямо.
Гугле ворбендар (вакерібендар) наштїк чальоса.
Гарними словами не наситишся.

Е лума сі пугтерді саконєсє.
Світ відкритий кожному.
Кавер тут шай дел годї, кавер тут шай дел дром, ай манушєс тутар мусай те керєс фєрї ту коркоро.
Інший може тобі поради́ти, вказати шлях, але стати людиною ти мусиш сам.
О ром сакєнес дел патів: ві ле чгорєс, ві ле барвалєс.
Ром однаково поважає, що бідного, що багатого.
Роде ле Дєвлєс - аракгега саворо.
Шукай Бога - знайдєш усє.
Саконєс сі пєскєро чачіпєн, ай ко джанєл, со сі о чачіпєн?
Кожєн має свою правду, але хто дійсно знає, що таке правда?

"Ромська красуня 2002"

Таміла, 13 р., м. Москва

Марта, 18 р., м. Ужгород

Іванна, 18 р., смт В.Березний

Редакція газети "Романі Яг" й надалі запрошує ромських дєчат (вком від 12 до 20 років) взяти участь у фотоконкурсі Для учасні у конкурсі слід подати своє фото і коротку розповідь про найцікавіший епізод із свого життєя. Необхідно також вказати вік, місце проживання.

Веде рубрики "Ромська красуня - 2002" популярна ужгородська топ-модель Інгріда Тирпак. Фотографії учасниць публікуватимуться кожного номера газети, а підсумки конкурсу підб'ються наприкінці року.

Прочитайте, усміхніться

Робї прибіг дєдому з повною пазухою груш.
- Де ти стїльки нарває? - запитав батько.
- В колгоспному саду.
- А у сторожа дозволу питав?
- Та бачив я дядька Івана, але він дуже солодко спав під яблунею, що я пошкодував його будити.

Гїнавен ай асан

О Робї нашлас ктєйре пєгердо брєк амбролі.
- Кай ту кецї кінял? - пгучєл о дад.
- Андо колгозіко садо.
- Ай ту пгучлял ле гаджєстар?
Ме, дїкльом єтє гаджєс ай вєв зоралєс пгучлєс совлас тєпа пгабалн, ч ушгадьом лєс, ме лєс сандьом (сонсардем).

Ромська кухня

ПЕЧЕНЕ АБО ВАРЕНЕ НАПОВНЕНЕ КУРЧА

1 велике курча, зелень, 5 яєць, 4 скїбки розмочєних сухарів, 1 цибуля, вегєта, сіль, спеції за смаком
Курча помити, обережно відділити шкірку так, аби тушка залишилася нешкодженною. Начинка: розмїшати йїцї з сухарями,порізанною цибулею, сїлєю, спеціями, вегєтою. Цєю масою наповнимо простір між шкіркою і тушкою курчати й акуратно зашіємо. Якщо покладємо цє курча варити, то зготуємо чудовий бульйон, додаючи зелень. Якщо хочємо приготувати печєне курча, тоді тушку змащуємо олією, натираємо червоним перцем, спеціями і випікаємо в гарячї духовцї.
Печєне курча подаємо з варєною картоплею(четвертинками), з картопляним пурє або смаженою картоплею.

ПЄРДІ ПЄЙКІ ВАЙ ТАДІ КГАНІ

єкг бари кганї, зелєнімата, панч анре, сухарї шар котора, вегєта, пїперї, лон
Є кганї морас аврї (ттовас), пала кодо ваздас опрє є цїпа ла кганякі. Кампєл (тробуй) тє лас сама тє на чгїнас є цїпа. Сар імар (аба) є цїпа опрє ваздам, ракінас анре цїпа ай пердїрас. О пердїпє керас авка (каде), гой тавас (кїравас) о анре, о сухаря, о пїперї, є пурум, лон, тє цєра вегєта пала кодо гамїс (розмїшнєс). Пала лате шай пєрдїрас є кганї, ай суваєс (засівас) анре.
Тє камєн тє керєн тай, товєс андо паї є зелєнімата ай керєс латар зумн. Ай тє камєн пєйка кганя, магєс олайога керєс андє лєвалї папїрага, тє члїєс опрал цєра пїперї ай ттовєс ла андє пгабардї духовка. Паша лате шай сювєс коломпїра про штар чїнгєрдє, вай пагєрдє коломпїра, вай пєйке коломпїра.

РОМАНІ ЯГ
Газета Закарпатського ромського культурно-просвітницького товариства
Рєгєстраційнє свїдоцтво серїя КВ №5877 від 20.02.2002 р.

Шєф-рєдактор **Аладар АДАМ**
Рєдактор **Євгенія Навроцька**

Рєдакція нє завждї подїляє позицію авторів. За точність наведєних фактїв вїдповїдас автор. Рєдакція зберїгє за собою право вїправлїти мєву і скорочувати маторїали.
Повний або частковий перєдрук маторїалів дозволєтьсє лише з посиланням на "Романї Яг"

АДРЕСА РЕДАКЦІЇ: м. Ужгород, вул.Тєльманєна, 1/48а, тєлєфакс (03122) 61-58-05.
E-mail: romyag@tn.uz.ua
http://www.romaniyag.uz.ua

Вїддруковано в Ужгородській мїській друкарнї, вул. Руська, 13.
Умовн. друк. арк. 2,5. Тираж 2500. Зам. № 671